

РЕЦЕНЗИЯ

**ОТ ПРОФЕСОР Д.И.Н. РУМЕН ТЕОФИЛОВ ИВАНОВ
ОТ СЕКЦИЯТА ПО АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ КЪМ
НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С
МУЗЕЙ
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ**

**НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА
ДОКТОРАНТА КЪМ ИНСТИТУТА ПО
БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ
„АЛЕКСАНДЪР ФОЛ“**

**КАЛИН ЦВЕТАНОВ СТОЕВ
ЗА ПРИСЪЖДАНЕТО НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И
НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР ПО ИСТОРИЯ“ (шифър 05.03.01 , Стара
история, праистория)**

Колегата Калин Стоев е на 30 години и е родом от София.

Завършва средното си образование в престижната Класическа гимназия (Националната гимназия за древни езици и култури - 1995-2000). След това става бакалавър (Историческия факултет на СУ, специалност "История" - 2000-2004) и после магистър (магистърска програма "Антична история и култура", Исторически факултет на СУ - 2004-2006).

Между 2007-2011 е докторант в БАН, като от юни миналата година е отчислен с право на защита. Изпратен е на

краткотрайни специализации - Берлин, 2007 (Epigraphische Sommerakademie), а след това едногодишна специализация в университета "Лудвиг - Максимилиан" - Мюнхен (в Historisches Seminar, специалност Alte Geschichte) като стипендиант на Баварското министерство за наука, изследвания и изкуство (октомври 2008 - октомври 2009).

Дисертацията можеше да бъде защитима и само с една римска провинция. Тук имаме две, несъмнено с цел да се направят повече и важни и полезни сравнения.

Географският ареал е доста обширен – Северна Dobруджа в Румъния, Северна България, Сърбия, Косово, територии от Македония.

Представени са две части – текстова и именен каталог с приложения. Общият обем е 1000 страници, ако се спазваше стриктно оформянето на една стандартна страница (30 x 60).

За първи път виждам труд, в който са коментирани и каталогизирани толкова лица - 3350, сякаш преглеждам някой supplementum от третия том на CIL.¹

Не бих се учудил, ако някой ден след обнародването на труда, да се говори за „Корпуса на Стоев”.

¹ Тук, под линия, бихме добавили и още статистически данни:

А) В Приложението към дисертацията могат да се видят подредени алфавитно 393 различни номена, 531 когномена от провинция Горна Мизия, 899 когномена от съседната Долна Мизия.

Б) Частично или напълно е изведен произходът и мястото в романизационния процес на 639 персони от двете провинции.

С) Авторът е проследил наследствената номенклатура и регистрира романизация и значението на римското и перегриналното име в 120 фамилии от Горна и 165 от Долна Мизия.

Д) Направена е огромна класификационна дейност – класификации на римските имена по видове номени; по типове номенклатура; по типове наследствено именуване.

Към текстовата част има приложени 39 цветни диаграми, които представляват много важни статистически данни по темата.

Важен принос е проследяване на характеристиките и кариерите на носителите на често срещани номени: Iulius, Claudius, Flavius, Cocceius, Ulpius, Aelius, Aurelius, Septimius, Valerius, Domitius, Annius, Cornelius, Iunius.

Сериозен извод е този, който определя императорският номен AELIUS, вероятно стоящо в основата на формиранието местни елити. Представен е и географски модел за интегриране на провинциалния елемент в източните части на Долна Мизия, черноморските апойки и Монтана в СЗ част на провинцията. Хронологически се акцентува върху два периода – управлението на император Антонин Пий (138-161), и началото на династията на Северите (193-235).

Докторант Стоев прескача въведените досега, и може би малко старомодни класификации като, „шаблонни” и „италийски” имена. Той въвежда нови методи за изследване на различните cognomina, преномени – все на базата на важни исторически процеси, патронатни отношения, статистически данни от районите на дисертационния труд и извън тях.

Според него новост в изследванията на теза тема са изучаванията за наследствената номенклатура в социално-икономичедския процес на романизация в двете провинции, както и използването на просопографския метод за огромна част от познатото ни по епиграфски път население от тези земи.

Предложена е интересна идея за произхода на Lai, известни в много села на Scythia minor (Северна Добруджа), както и „моряците” Bessi (ср.210-313).

Допълва се изказаното преди години мнение, че аборигенното население – траките – е свързано с флотата, преторианските кохорти, кариери навън и далеч от провинцията, в щабовете на висши офицери. Тяхоното присъствие не е характерно за мизийските легиони и ауксилия.

Калин Стоев е проследил формирането, разликите и развитието на няколко по-известни и влиятелни фамилии в Долна Мизия, като по този начин се разкриват връзките и контактите с елитите в различни градове. Проследяват се примери (особено от Горна Мизия) между елитите на други съседни провинции (Панония, Норикум, Далмация и Северна Италия). Той разделя социалните прослойки от мизийските провинции на две основни групи от издигнатия елит и също така на две от по-ниските прослойки, естествено с вътрешни подразделия.

Той е успял да предатира 24 надписа в своята дисертация.

Интересни изводи се правят относно ключовата роля на Scupi по време на драматичните събития по време на Гражданската война. Несъмнено това място е било важен център още от идването на Марк Лициний Крас.

Относно романизацията в двете провинции Калин Стоев прави много важен извод: „...в Горна Мизия романизацията като цяло е била на по-високо ниво с оглед на видимата деяност на по-издигнатите обществени прослойки, с оглед на видимата деяност на по-издигнатите обществени прослойки, с оглед

на видимата система от добре проследими епиграфски социални, икономически и семейни отношения сред социално активните членове на обществото... В Долна Мизия романизацията е била по-слабо изразена сред „елитите”, но за сметка на това е с по-силна социална динамика и по-разнообразно познато от надписите население, което е участвало в нея.”

Важни изводи се предлагат относно влиянието на дакийските елити в двете Мизии в муниципиалните елити и конниците, както и сред висшето и средното офицерство.

Естествено, при такъв обемист труд, имам и някои препоръки. Той , ако иска,може да се съобрази или не:

1. В заглавието на дисертацията – думата „антропонимия” може би трябва бъде заместена с някой друг по-често употребяван от нас синоним.
2. Авторът е представил 34 свои научни приноса. Смятам, че е по-добре техният брой да се редуцира, като се направи такова групиране, че да се отселят основните от по-маловажните достойнства на манускрипта.
3. Докторантът познава перфектно римската и източно балканската военна история през Юлиево-Клавдиеевата династия – боравене с антични извори, коментар върху тях, ползване на най-новата литература по проблематиката, изказването на свои изводи. Това важи особено и за времето от Гражданските войни до разделянето на Мизия на две провинции. Аз бих продължил накратко и военната история на Горна и Долна Мизия до края на Принципата. Така читателите щяха да добият по-компактна представа за събитията.

Наистина последните се коментират накратко при анализа на различните имена в дисертацията. Но така тя малко се губи на фона на огромния поток от просопографска информация, анализи и паралели от други провинции. Разбира се това е само едно мое мнение.

4. В текста има прекалено дълги изречения (напр. често от едно главно и поне три подчинени) с много чуждици и с накъсване на мисълта. Имам чувството, че той си е писал първо дисертацията на немски език и оттам я е превел на български. Или може би това е стилът на новото поколение ?²
5. Може би I Италийски легион не е основан на 20 септември 67 г. (E. Ritterling), а на същата дата една, но година по-рано (J. Kolendo) (c.45-46).
6. На стр.38 пише, че трите мизийски легиона не приели добре смъртта на Отон край Aquileia в Северна Италия и се отдали на грабежи в околността. Трябва да се прецизира – тук става дума за три легионни vexillationes (общо 6000 души), защото ако легионите са там долнодунавскиата отбранителна система остава без защита !
7. На стр.49 се резюмира, че е възможно I Италийски легион да е заел лагера в Скупи (Скопие) след Гражданската война, поне до началото на Дакийските войни (не става реч за кои, но може би за Домициановите).

² Например едно „обикновено“ негово изречение - стр.310:
„Следователно есенцията на романизацията като интеграция на доримския етнически субстрат в провинциите изглежда се заражда към средата на II век, когато заселеното тук с една или друга степен на романизация елинофонско и отчасти тракийско население, придобило име на късните императори, започва да комуникира в едни социално-административни условия със заселения тук от други римски провинции римски субстрат (край на цитата)”

Напоследък се изказва следното мнение относно първото каменно укрепяване в района Oescus – Novae - Iatrus. Това вероятно това е станало между 69-76 г. Провокирано е от идването на V Македонски легион в Ескус в 71 г. (отново), както и от новодошлия и „заточен“ в Нове I Италийски легион (Л. Вагалински, Е. Генчева, Г. Кабакчиева – мога да представя допълнително литература по този въпрос). Нещо повече – веднага се пристъпва към каменно укрепване с цел бързото стягане на лимеса по десния дунавски бряг.

8. Калин Стоев защитава мнението, че двете дунавски колонии Рациария и Ескус са ветерански (с.54).

Напоследък около Ескус се появи дискусия интересна дискусия. Ето и мнението на Илиян Боянов (2008), един от участниците в полемиката: При *colonia Ulpia Oescensium* има спор дали тя е създадена с дедукция на ветерани (както например *colonia Flavia Pacis Deultensium* в съседна Thracia, в която участвали бивши военни от VIII Августов легион) или не е имало организирано заселване на бивши военни лица. Мненията са три, като привърженици на първото мнение са Domaszewski, A., 1899:182; Korneman, E. 1900:547, Ritterling, E. 1925:1287, Forni, G. 1953:150, напоследък Г. Кабакчиева, П. Доневски (пълното цитиране на книгите и статиите мога да предоставя на дисертанта).

Обаче според Patsch, K. 1937:220, Геров, Б. 1949:64; 1953:19 и Боянов, Ил. 2008:78-81 не е имало дедукция при провъзгласяването на колонията. Третото мнение е нещо средно между първите две. Така например J. Mann 1983:37 е склонен да допусне, че някои от ветераните, известни в

латински надписи оттук и датирани в траяново-хадрианово време, биха могли да участват в основаването на града-колония. Те се били установили първоначално в *canabae* или в близост, а после включени в новата колония. Наскоро С.Ферјанчић 2002:88 отново засегна въпроса за военните колонии изобщо. Тя смята, че Ескус е „военен“ град-колония (основан между 107 - 117), като посочва подобни примери и от други места на Империята (*colonia Ulpia Traiana Ratiaria – Moesia Superior; Poetovio – Pannonia Superior; colonia Ulpia Traiana – Germania Inferior; Thamugadi = Timgad - Numidia*). Обаче някои от примерите са доста дискусионни³. Какво е положението с Ескус за времето около образуването на града-колония? Първият надпис е свързан с ветерана от IV Флавиев легион *T.Tettius Plotus*.⁴ Датировката му е в края на I – нач.на

³ На примерите на С. Ферјанчић 2002:88 колегата Ил.Боянов 2008:79-80 опонира по следния начин.

А) Основаният в 100 г. при Траян град *Thamugadi* се смята за ветеранска колония (Mann, J.1983:14). Досега обаче няма никакъв епиграфски паметник, който да се отнася към първоначалната дедукция на ветерани там. Намереният епиграфски материал оттам показва по-късни следи на заселвания.

В) При *colonia Ulpia Traiana Ratiaria* също нямаме сигурни данни за дедукция, свързана с основаването и.

С) *Colonia Ulpia Traiana* – тук имаме по-сигурни данни при определянето и за военна колония. В някои отношения обаче и тя представлява един по-особен случай от общите правила за основаване (вж. Mann, J.1983:26).

Д) *Poetovio* – тук имаме епиграфско доказателство за военна дедукция на *legio II Adiutrix* (CIL,III,4057). Тук обаче има неясни моменти около времето на дедукцията. Освен това споменаването на *missio agraria II* (= *secunda*) в латинския надпис би могло да означава, че този ветеран не е участвал вероятно първоначалните мероприятия по настаняването там. А може да се предположи, че лицето като *bf.cos.* може да е взимал по-голяма заплата и оттам двойно възнаграждение. J.Mann 1983:33 предлага четенето да бъде *missio agraria II* (= *duplicata*). От същото селище *Poetovio* са известни двама ветерани, настанени тук с *missio nummaria* (ILS, 9085; AE 1934:226; Боянов, Ил.2008:80). Възможно е на тях да е било предложено два вида възнаграждение за доблестната служба: *missio agraria* или *missio nummaria* (Keppie, L.2000:310).

II в., поради епитета на легиона (Боянов, Ил. 2008:80). Между 89-101 часста е била на постоянен гарнизон в Singidunum (Belgrade), а между 102-118 в Berzobis = Berzovia (Strobel, K. 1984:89, note 34) във връзка с траяновите войни. После отново си идва в дн.Белград. Надписът е посветителен и този ветеран едва ли е бил дедуциран при основаването на колонията (Боянов, Ил. 2008:80-81). За Q.Falcius ? Q.f.Aniensis Constans Ariminium С.Ферјанчић 2002:87 предполага, че е участвал в дедукцията на колонията при реката Oescus.⁵ Другото мнение е, че лицето е служило в I Италийски легион и едва ли е било възможно да получи missio agraria в Oescus? Принципно дедукцията в колониите е ставало по военни части. Ако изобщо в Ескус е имало такова нещо, то това би важало за V Македонски легион (Боянов, Ил.2008:81). Трети епиграфски паметник касае C.Iulius C.f.Collina Celer.⁶ Тази надгробна стела е малко по-късна. Посветителят е негов син, който е служил в I Италийски легион. Несъмнено това е станало след като V Македонски легион е напуснал Ескус след 102 г. В противен случай (по-рано) посветителят би трябвало да служи в легиона на баща си. Синът е достигнал чина на центурион и логично е да се предположи, че бащата е доживял до по-напреднала възраст, като заселването му в Ескус е предхождало основаването на града-колония. Навсякъде покойникът се заселил в canabae и заживял със съпруга си

⁴ ILBulg., No.32: T(itus) Tettiu[s]/ Plot<u>s/ vet(eranus) leg(ionis) II[II]/ F(laviae) f(elicis) p(ater) s(acrorum) D[ei] 5/ invicti [s(olvit)] / l(ibens) m(erito).

⁵ ILBulg., No.60: D(is) M(anibus). / Q(uintus) Falcius? / Q(uinti) f(ilius) Ani(ensi) / Co(n)sta(n)s Ar 5/ imini, vet(eranus) / leg(ionis) I Itali(cae). / vix(it) an(nis) L. / H(eres) f(aciendum) c(uravit).

⁶ ILBulg., No.56: D(is) [M(anibus).]/ C(ai) Iuli f(ilii)/ Col(lina) Cel[e]/ri veter(ani) 5/ leg(ionis) V Mac(edonicae) / et Iuliae / Tyche./ C(aius) Iulius Cres/cens (centurion) leg(ionis) I 10/ Italic(ae)/ parentib(us) fec(it).

(най-вероятно освободена робиня – Iulia Tuche), където се родил техният син (Боянов, Ил.2008:81). В друга надгробна плоча иде реч за L.Firmius L.f.Narbona Valentinus.⁷ Той е предпочел да остане тук, а не да се върне в родното си място. Живял е 70 години и вероятно е служил в V Македонски легион. Заселил се в крайлагерното селище вероятно в края на I – нач.на II в. Не е бил дедуциран в Ескус при създаването на колонията. Последният надпис от това време (нач.на II в.сл.Xр.) е от Dubovan, недалеч от Oescus, на името на M.Junius M.f.Claudia (?) Montanus.⁸ Това лице, с твърде богата кариера, е получил накрая missio agraria – т.е. по-вероятно е да е закупило земя и се заселило край Oescus. Той не би могъл да бъде оземлен в или край Oescus, когато селището е получило статут на колония. Заселването му изглежда е станало малко преди частта да напусне това място. След основаването на colonia Ulpia Oescensium епиграфските паметници на ветерани рязко намаляват – територията на новия град е разпределена, а и тук вече дълго време няма военен контингент, за да могат бивши военни да искат да получат или купят парче земя (Боянов, Ил. 2008:82-83).⁹

⁷ ILBulg., No.65: D(is) M(anibus)./ M(arcus) Junius M(arci) [f(ilius) Cl?] a[ud(ia)?]/ Montanu[s-] mil(es) coh(ortis) X[X]II---5/ coh(ortis) II Pr(aetoriae), (centurion) leg(ionis) I---/ I Miner(viae) ---VIII/ Aug(ustae), (centurion) le[g(ionis)]---/ h(ic) s(itus) e(st)./ Vix(it) ann(is) LXII. Anton(ia) 10/ coiunx et heres-? / piissimo ex testa[m(ento)]/ f(aciendum) c(uravit).

⁸ ILBulg., No.65: D(is) M(anibus)./ M(arcus) Junius M(arci) [f(ilius) Cl.] a[ud(ia)?]/ Montanu[s---] mil(es) coh(ortis) X[X]II---5/ coh(ortis) II pr(aetoriae), (centurion) leg(ionis) I---/ I Miner(viae) ---VIII/ Aug(ustae)./ Vix(it) ann(is) LXII. Anton(ia) 10/ coiunx et heres---?/ piissimo ex testa[m(ento)]/ f(aciendum) c(uravit).

⁹ Боянов, Ил.2008б:76: „Анализът на епиграфските паметници от края на I – началото на II в. от Oescus, свързани с римските ветерани, показва, че няма нито едно свидетелство, което да предполага организирано

7. За сведение на автора относно ниската степен на романизация в Тракия и особено в Македония. В момента положително рецензирах труда на колегата Надежда Кирова за град Сердика и територията и през II-VI век. Калин Стоев смята, че Македония е елинофилска провинция, Тракия също, но в по-малка степен. Относно Сердика обаче д-р Кирова е на мнение, че градът е по-скоро под долномизийско влияние, отколкото това на самата провинция Тракия и Източна (напр. много от оформените надгробни стели приличат на тези от Панония и Долна Мизия, влияние на керамика от съседните земи от посока север-североизток, по-силната употреба на латинския език, отколкото в другите тракийски центрове).

8. Границата между Долна Мизия и Тракия от края на II век остава все още дискусионна. Не само, че emporium (emporion) Discoduraterae при с.Гостилица, Габровско принадлежи към Тракия , а е северно от Балкана. Трябва да се отбележи, че северната граница на град Serdica също прехвърля Балкана (Враца, Мездра , Вършец, Роман са към този град). По-късно същото се отнася и за северната градска територия на столицата Сердика към провинция Dacia Mediterranea.

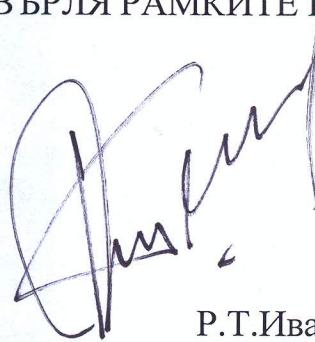
настаняване на ветерани тук при основаването на колонията. Това на свой ред означава, че ветераните нямат пряко участие в създаването на колонията и следователно не можем да причисляваме Oescus към ветеранските колонии”.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ БИХ КАЗАЛ СЛЕДНОТО.
ПРЕДЛАГАМ НА УВАЖАЕМОТО ЖУРИ ДА ПРИСЪДИ
НАУЧНАТА И ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СТЕПЕН „ДОКТОР”
НА Г-Н КАЛИН ЦВЕТАНОВ СТОЕВ.

ОГРОМНИЯТ ПРЕДСТАВЕН ТРУД ИМА ВИСОКА
НАУЧНА СТОЙНОСТ И ЗАСЛУЖАВА АДМИРАЦИИ КЪМ
АВТОРА МУ И БИ ТРЯБВАЛО В БЛИЗКО БЪДЕЩЕ ДА
БЪДЕ ОБНАРОДВАН.

СПОРЕД МЕН ТРУДЪТ НАДХВЪРЛЯ РАМКИТЕ НА ЕДНА
ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЯ.

София: 25 март 2012 г.

Р.Т.Иванов